

Dädem Gorkut bilen zenan hakdaky söhbetler

Category: Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 24 января, 2025

Dädem Gorkut bilen zenan hakdaky söhbetler DEDE KORKUT'LA
KADINA DAIR SOHBETLER

Bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, kuralların, gelenek göreneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların, tutulan yolların bütünü, âdet ve bir toplumdaki ahlaki davranış biçimleri, adaba töre denir. (Türkçe Sözlük 2005: 2000). Töre bir günde, bir haftada, bir ayda ya da bir yılda oluşmuyor. Atalarımız, iyi, kötü davranışları inceleyip toplum için yararlı, uğruna savaşılmaya değer, yaşama anlam kazandıran davranışları töre edinmişlerdir. Hayat tecrübesinden ileri gelen yüzyılların kazanımı olan töre toplumun gelişmesi, ilerlemesi, yükselmesinde kılavuz olmuştur.

XIV. yüzyılda kaleme alınan “Dede Korkut Destanı” Oğuz Türkleri arasında oluşan destansı hikâyelerin derlemesidir. Eserde eski Türk gelenekleri, atalarımızın kültürü yansıtılmıştır. Korkut kelimesinin: Kor/Gor kökünden çok büyük, ulu, heybetli, korku veren; korkutucu güç; kor, korumak, korkutmak, yanmak gibi birkaç anlamı bulunmaktadır. “Dede Korkut Destanı” genel Türk edebiyatı bağlamında önemli bir kaynak eserdir. Türk edebiyatı tarihçiliğinin ilmî kurucusu Fuat Köprülü (1890–1966) eserin önemini şöyle özetlemiştir: “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koyarsanız, yine Dede Korkut ağır basar” (Duran 2021: 30).

“Dede Korkut” kitabında hayatın her alanından hikâyeler okumak mümkündür. Yaşar Duran “Dede Korkut’la Kadına Dair Sohbetler -1” adlı kitabında tarihte kadınların yeri ve önemini irdelenmiştir. Kitap yazımında farklı bir yöntem kullanan Duran Dede Korkut ile sohbet ederek geçmiş ile günümüzü

değerlendirmiş, yorumlamıştır. Gençlik yıllarından itibaren Türk sosyal tarihi ile ilgili sayısız kitap okuyan yazar, edindiği bilgi birikimini geniş kitlelere ulaştırma arzusu ile kitap yazma yolculuğuna başlamıştır: “Ata tarihimiz üzerine çalışmak ve bir şeyler öğrenmek hoşuma gitti. Bunun üzerine “Mademki zevk alarak okuyorum, öğrendiklerim bir işe yarasin,” düşüncesiyle, Dede Korkut Kitabı’ndaki hikâyeleri yorumlamayı kendime amaç edindim. Okuma işini ciddiye aldım, araştırmalarımı hızlandırdım ve bir hayli belge topladım. Bir noktaya gelmiş olacağım ki, içimden bir ses, sık sık bana “Bilgi paylaştıkça çoğalır ve bir anlam ifade eder. Sen neden onu başkalarıyla paylaşmıyorsun?” demeye başladı. İşte bu sese kulak vererek, Dede Korkut Kitabı’ndaki hikâyeleri, yorumlamaya karar verdim.” (Duran 2021: 13).

Türkler kimdir, Türklerin inanç anlayışı gibi konuları da araştırarak atalarımızı farklı yönleriyle kaleme almayı planlayan ve bu bağlamda 6 kitap yazacağını söyleyen Yaşar Duran, ilk kitabında kadın atalarımızdan söz etmiştir. Yazar kitabı şöyle özetlemiştir: “Birinci kitapta kadın atalarımızı anlattım. Dede Korkut Kitabı’nda kadın, az ve öz anlatılmış. Oysa tarihimizi okuduğumuz zaman, kadın atalarımız hakkında hepsi birbirinden önemli çok fazla bilgiyle karşılaştım. Onlar beni çok etkilediler. Şöyle ki, ayakları yere basan mükemmel ötesi kişilermiş ve kendilerine çok fazla güveniyorlarmış. Bu nedenle, yaşamın hakkını vererek görkemli bir hayat yaşamışlar. Bazıları Asena soylu “Ocak Kadını”, bazıları inanç önderi “Kam”, bazıları Amazon ataları gibi savaşçı kadınlarmış. Hayatın her alanında yer almışlar. Onların duru erdemlerini, üstün yeteneklerini, muhteşem özelliklerini ve yiğitliklerini öğrendikten sonra; “Haklarında öğrendiklerimi okuyucu ile buluşturamaz isem evlatlık görevimi yapmamış olurum,” düşüncesiyle, bu kitabı sadece kadınlara ayırdım.” (Duran 2021: 13).

Kitap okuma işi kitabın yazarı, kitabın adı ve kitabın ön kapağındaki resmi ile başlar. Genelde kitabın kapağına sadece bakarız ve kapak resmine bir anlam yüklemeyen, bir çıkarım yapmadan kitabı okumaya başlarız. Bu sefer de kitabın kapağına

bakıp bir sonuca varmadan okumaya başladım, kitap sayfalarını çevirdikçe kapak resminin büyük bir anlam ifade ettiğini anlayınca utandım ve tekrar dönüp kitabın kapağını inceledim. “Dede Korkut’la Kadına Dair Sohbetler -1” kitabının kapak resmi Pazırık Kurganı’ndan çıkan 2500 yıllık bir keçe. Söz konusu keçe günümüzde Rusya’nın Sankt-Petersburg şehrindeki Hermitaj Müzesi’nde sergilenmektedir. Keçenin üzerinde oturan bir hatun ve at üzerinde bir bahadır resmedilmiştir. Arkeolog J.D. Kimball resim ile ilgili şu yorumu yapmıştır: “Kadının taktığı haşmetli başlık ve tuttuğu efsanevi hayat ağacı ile ağacın kadının tahtına doğru sarkıttığı dalları, inkârı mümkün olmayan bir şekilde bir rahibeyi (kam) tanımlamaktadır. Süvarinin dar pantolonu, çizmesi ve kaftanı, onun açık biçimde bir Saka reisi olduğunu göstermektedir... Süvarinin hürmet dolu bakışları, orada bulunma sebebinin rahibeden tavsiye almak olduğunu ima ediyordu. Rahibenin nihai kararı ve akabinde vuku olacak mucizevi olaylar, süvari için hayati önem arz ediyordu.” (Duran 2021: 20).

Kimball esere inanç açısından yaklaşmış olduğu su götürmez bir gerçektir. Keçedeki resmi her insan kendi bakış açısından bakıp dünya görüşünü katarak yorumlar. Yaşar Duran, resme Dede Korkut’un yorumunu da eklemiştir: “Sandalyede bir hatun oturuyor. Hatun, incecik dokunmuş, çok çok kaliteli ve mavi renkli boydan bir elbise giymiş, elinde bir hayat ağacı tutuyor. Hayat ağacını tutarken, “Beni tanı ve fark et. Gelecek benim elimdedir” demek istiyor gibi... Hatuna o kadar önem vermişler ve görkem atfetmişler ki oturduğu hâlde boyu atın üzerindeki bahadırın boyuna ulaşıyor ve hatta geçiyor bile, omuzları dik ve başı yukarıda... Kendinden gayet emin ve daha da önemlisi kendinin farkında! Karşısında ve at üzerinde olan kişiye bir bahadır diyorum. Neden bahadır diyorum? Eğer o yüksek seviyede bir hanlık görevlisi veya bir bilge olsaydı, yanında sadak (okluk) taşımazdı... Resmi dikkatle incelersen, bahadır saçlarını özenle dalgalandırmış. Tertemiz tıraş olmuş, uçları sivri pos bıyığına dokunmamış. O günün şartlarına göre, oldukça iyi dokunmuş kumaştan, maharetli bir terziye diktirilen gömlek ve kahverengi bir pantolon giymiş. Omzuna

kahverengi bir kumaştan, bir pelengi asmış. Temiz ve düzgün giyimiyle, zarafet kelimesinin içinde taşıdığı bütün inceliklere dikkat etmiş. Aynı zamanda silahsız giderek nezaket kurallarının en ince detaylarına kadar uymuş. Buna karşın, asla ezik bir hâl ve tavır içinde değil... Üstelik öyle sıradan bir bahadır da değil; bindiği at, soyumuzun “Ahal Teke” ismini verdikleri at cinsinin en seçkin türüdür. Atın yelesi ve kuyruğunu örmüş, yine atın boynuna bir gerdanlık takmış, gerdanlığın ucuna “Ata sembolümüz” olan yarım ay şeklinde bir arma asmış. Aynı armadan bir tane de alnına takmış” (Duran 2021: 21,22).

Görüldüğü üzere keçedeki resim, Türk tarihinin 2500 yıl önceki durumunu anlamaya yardımcı olmakla kalmıyor, atalarımızın asırlar öncesinde yüksek medeniyet ve ahlak sahibi insanlar olduklarını kanıtlıyor. Aynı zamanda bu resim atalarımızın kadınlara verdiği değer bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Güç ile şahsiyet arasındaki farkı anlamak için keçe üzerindeki resmi doğru yorumlamak yeterlidir.

Yaşar Duran eserinde sadece Dede Korkut’un yorumları ile sınırlı kalmayıp Hatun Ata, Dirse Han, Banu Çiçek, Beyrek gibi tarihi kahramanları da konuşturmuş, onların fikirlerini ilk ağızdan dinlemiştir. Kitapta kadınlara dair birçok konudan söz edilirken yazar “kadın” ile “hatun” kelimeleri arasındaki farkı şöyle açıklamıştır: “Dünyadaki kişilerin dişilerine kadın denir. Onların arasında saygıyı hak edenlere de “Hatun” diye hitap edilir.” (Duran 2021: 188).

Eskiden atalarımız “kişinin kimliği değil kişiliği önemlidir” mantığından yola çıkarak kadın-erkek ayırımı yapmamış, kadına da erkeğe de hak ettiği yeri vermiştir. Ailenin önemi herkes tarafından bilinmektedir. Zira aileler toplumu ve budunu oluşturmaktadır. Ailede çocuğu yetiştiren kişi bir annedir. Eğitilmiş, kültürlü, bilgili bir annenin büyüttüğü çocuklar topluma fayda sağlayacak bir birey olarak yetişir. Tarihte kadınlar sadece annelik görevini yapmamış, yeri geldiğinde devleti idare etmiş, yeri geldiğinde savaş yönetmiş, kurultaylara katılıp kararların alınmasında etkili olmuştur. Bu durumu Dede Korkut şöyle yorumlamıştır: “Ol zamanda kadın

ve erkek ayrımı yoktu. Yetenekli kişiler vardı ve herkes yeteneği kadar değeri bulurdu.” (Duran 2021: 181).

“Dede Korkut’la Kadına Dair Sohbetler -1” kitabında törenin öneminden söz edilmiş ve törelerimizin milleti millet yapan değerlerden birisi olduğunun altı çizilmiştir. Dede Korkut törenin önemini şöyle yorumlamıştır: “Töre kalıcı bir kuraldır. Yağma geçici bir olaydır. Yağmalanan her şey zamanla yerine konulur ve kayıplar telafi edilirdi. Töre giderse budunun gözü kör, kulağı sağır olacağı için ne yapacağını ne edeceğini bilemez ve dirliği düzeni kalmazdı... Ak bürçekliler, “Töre, çocuktan da kıymetlidir. Onu gözümüz gibi korumalıyız” derlerdi... Orhun’daki Bengü taşlara yazılan tarihî yazılarda, Bilge Kağan atamız: “İnsanoğlunun üzerine ecdadım Bumin Kağan, İstemi Kağan oturmuş. Oturarak Türk milletinin ilini, töresini tutuvermiş, düzene sokuvermiş.” Babam Kutluk Kağan: “...İlsizleşmiş, kağansızlaşmış milleti, Türk töresini bırakmış milleti, ecdadımın töresince yaratmış, yetiştirmiştir.” Bilge Kağan atamız ilden bahsederken, yanına töreyi mutlaka eklemiş. Çünkü töre olmadan ilin tek başına bir şey ifade etmediğini çok iyi biliyormuş.” (Duran 2021: 159). Atalarımızın “İl gider, töre kalır” sözleri, Tatar edebiyatının filozof şairi Derdmend’in (1859–1921) “Süt kalır, vatan gider” dizelerini aklıma getirdi. Vatan elden gitse dahi töre yaşıyorsa vatan tekrar kurulur, anlamı yüklenen bu dizler tarihte atalarımız tarafından yapılan işlerle kanıtlanmıştır.

Kitapta söylenen ve verilen sözün öneminden de bahsedilmiştir. “Söz aklın meyvesi, yüreğin tomurcuk gülü”, “Söz töredir” gibi kavramlar atalarımızın söze ne denli önem verdiğini göstermektedir. Evlenmek için anlaşp kesin karar verildiğinde söz kesilir. Söz kesilirken evlenecek olan çiftler “iyi günde ve kötü günde, sevinçte ve tasada, huzurda ve sıkıntıda, varlıkta ve yoklukta, sağlıkta ve hastalıkta” el ele omuz omuza mücadele edeceklerine söz verirler. Verilen bu söz töredir. “Dede Korkut’la Kadına Dair Sohbetler -1” kitabında Banu Çiçek Hatun’un beşik kertmesi Beyrek’i on altı yıl, Ayşe Hatun’un Hacı Bey’i altı yıl beklemesi anlatılmıştır. Tarihte yaşanan bu olaylar verilen sözün önemi, sevgi ve sadakatin

bariz bir örneğidir.

Yaşar Duran eserinde Dede Korkut Destanı'ndaki kadın türlerinden söz etmiştir. Destanda “Karılar dört türlüdür. Birisi solduran soptur. Birisi dolduran toptur. Birisi evin dayağıdır. Birisi ne kadar dersin bayağıdır”, denmiş. Kitapta, tarihten örnekler verilerek “görgüsüz kadın”, “eğitilmiş kültürlü hatunlar”, “faziletli bay (zengin) hatunlar”, “dedikoducu kadın”, “bayağı kadın” ve “soyumuzun has hatunları”nın tanımı yapılmıştır. “Budunun vicdan terazisi” olan soyumuzun has hatunları ile ilgili Dede Korkut'un yorumu şöyle olmuştur: “Geniş anlamda o hatunlar, karanlık geceyi aydınlatan ışıktır. Tıpkı susuzluktan çatlayan toprağa can veren su gibi çevresine hayat veren kişidir. Her nerede yaşarsa yaşasın, kendi başına bir İl'dir. Kendini bilen, işini bilen, gelinlere, kızlara iyi örnek olan has hatundur. Tertemiz yüreği ile herkesin sevgisini ve saygısını kazanan ulu hatundur. Eşinin önünü açan, arkasını toplayan, yanında dimdik yürüyen hayat ortağıdır. Varlığı ile çevresine güven ve huzur veren, erdemli kişidir. Gökteki Tengri'nin budunumuza (milletimize) armağan ettiği kuttur.” (Duran 2021: 159).

Yaşar Duran'ın “Dede Korkut'la Kadına Dair Sohbetler -1” kitabı, tarihteki kadınları tanımak ve törelerimizi hatırlamak açısından önemlidir. Her şeyin maddi değer ile kıyaslandığı, törelerin unutulduğu günümüzde genç kızlarımızın erdemli has hatun olarak yetişmesi bağlamında okuyup değerlendirilmesi gereken kaynak bir eserdir. Toplumun her alanında erkeklerin hâkim olduğu bir ortamda geçmişte kadınlara verilen değer tekrar hayata geçirilmesi günümüzde bir zorunluluktur. Törelerimize sahip çıkarak atalarımızın çizdiği yoldan ilerlersek başarılı olur, gelişir ve yükseliriz.

Roza KURBAN.

Kaynakça:

1. Duran, Yaşar, Dede Korkut'la Kadına Dair Sohbetler-1, İstanbul 2021.
2. Türkçe Sözlük, TDK, 10. Baskı, Ankara 2005.